

ข้อสังเกต : บทสรุป

1. “การสิ้นสุดของประวัติศาสตร์” ?

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ [ต้นทศวรรษที่ 1990] มีการแสดงออกความคิดเห็นว่า เรากำลังอยู่ในยุคหลังประวัติศาสตร์ (A posthistorical age) ประวัติศาสตร์ที่เราเคยรู้จักมาถึงจุดจบแล้ว นี้มิได้หมายความว่ากาลเวลาหยุดนิ่ง หากแต่หมายความว่า มีความเป็นไปได้อีกต่อไปแล้วที่จะมีเรื่องบรรยายขนาดใหญ่ (A grand narrative) ที่ให้ประวัติศาสตร์มีความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกันและมีความหมาย มีการตั้งคำถามสงสัยความคิดหลักของศาสนาอูดาห์และศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นความคิดหลักตั้งแต่ยุคโบราณสมัยพระคัมภีร์ไบเบิล ความคิดหลักเก่าแก่นั้นคือ ประวัติศาสตร์มีจุดประสงค์และทิศทางที่เหนือวิสัยโลก (Transmundane purpose and direction) สมัยประเทืองปัญญาได้ทำให้ความคิดหลักศรัทธานั้นเป็นความคิดของทางโลก และจัดวางเรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่แสดงหลักนิยมเรื่องความตาย การฟื้นคืนชีพ การพิพากษา การเป็นอมตะ เป็นต้น (Eschaton of history) นั้นเข้าไปอยู่ในกระบวนการของประวัติศาสตร์มนุษย์ ประวัติศาสตร์เฉลิมฉลองอารยธรรมตะวันตกทันสมัยว่าเป็นจุดสูงและใกล้ที่จะทำให้มีระเบียบสังคมอันพึงปรารถนา เป็นสังคมที่เสรีภาพของมนุษย์และวัฒนธรรมจะได้รับการค้าประกัน เมื่อเร็ว ๆ นี้ ฟรานซิส ฟูคูยามาได้กล่าวซ้ำย้ำความเชื่อที่เต็มไปด้วยการมองโลกในแง่ดีเช่นนั้น

คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นจุดสูงสุดแห่งความมั่นใจในการถือฤกษ์ประโชชน์ของพัฒนาการแห่งประวัติศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกัน คริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็แสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นของความรู้สึกนึกคิด ๆ ที่ไม่แน่ใจคุณภาพของวัฒนธรรมทันสมัย ข้อวิจารณ์ในระยะแรกมาจากผู้เสี่ยงไม่สบายใจนักเกี่ยวกับความคิดเห็นเรื่อง เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific rationality) ความเจริญทางด้านเทคนิคและสิทธิมนุษยชน อารยธรรมของศตวรรษที่ 19 เชิดชูความคิดเหล่านั้นว่ามีค่าสูงยิ่ง ข้อวิจารณ์ยังรวมเอากลุ่มบุคคลนักคิดที่โหยหาโลกยุคก่อนทันสมัยก่อนอุตสาหกรรม และกลุ่มคนบางคนที่ต้องการไปเลยขึ้นไปอีก ข้อวิจารณ์ทำนองนั้นต่อต้านระบอบประชาธิปไตย เป็นปฏิปักษ์ต่อทรรศนะที่มองโลกแห่งสมัยประเทืองปัญญา เป็นโลกที่สมัยประเทืองปัญญาจะทำให้มนุษย์ชายหญิงเป็นไทจากผลร้ายแรงมาช้านานของการสยบ

ยอมอยู่ใต้อำนาจ การกีดกันมิให้ได้รับผลประโยชน์โภคผลอันใด และผลของความรุนแรง สิ่งที่ทำให้เคียร์เคอการ์ด (Kierkegaard) นีทเชอ บวคฮาร์ท (Burckhardt) และบอเคอแลร์ (Baudelaire) เคียดคร้อนคือ ความรุนแรงและความอยุติธรรมที่ติดแน่นอยู่ในโลกยุโรปทันสมัย และกวนใจของบรรดานักคิดคนอื่นอาทิ อะเล็กซานเดอร์ แฮร์เซน (Alexander Herzen) แต่ความเคียดคร้อนนั้นไม่มากนักเมื่อเทียบกับสิ่งที่พวกเขาารู้สึกว่าเป็นกระบวนการทำให้ค่านิยมทั้งหลายพร้อมที่จะเป็นที่เข้าใจและรู้กันทั่ว เป็นกระบวนการสร้างค่านิยมแนวนั้นในกระบวนการแบ่งแยกขอยุติยิบบรรดาค่านิยม และพวกเขาเคียดคร้อนกับการที่ลัทธิวีรคติ (Heroism) ตกต่ำอันเป็นผลมาจากกระบวนการทำให้ค่านิยมเป็นที่เข้าใจและรู้กันทั่ว ในระยะแรกของการปฏิวัติปี 1848 เคียร์เคอการ์ดอาลัยอาวรณ์ที่มนุษย์ทันสมัยสูญเสียขีดความสามารถสำหรับวีรกรรมแบบมีความรุนแรง (Heroic violence) การแปรเปลี่ยนรูปแบบทางการเมืองและสังคมได้สร้างโลกธุรกิจของศตวรรษที่ 19 การแปรเปลี่ยนนั้นได้ขจัดชนชั้นผู้นำคณะเล็ก (Elites) ที่กล้าสมัยออกไป โดยปราศจากชนชั้นผู้นำใหม่ผู้มีแนวสร้างวัฒนธรรมใหม่มาแทนที่ บรรดานักคิดส่วนใหญ่ในวงกว้างกว่านั้นเห็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นผลลัพธ์ท้ายสุดของกระบวนการให้เหตุผล (Rationalization) กระบวนการนั้นได้ทำลายองค์ประกอบของเรื่องปรัมปราและกวีนิพนธ์ซึ่งได้ทำให้ชีวิตมีความหมาย เรื่องปรัมปราและกวีนิพนธ์ได้เผชิญกับมนุษย์ในลักษณะที่ไม่มีอะไร และการดำรงคงอยู่ก็ไม่แท้จริงเด่นชัด เมื่อดำเนินไปจากลัทธินิยมของโลกในแง่ดี (Pessimism) เกี่ยวกับอารยธรรมทันสมัย ความคิดทางประวัติศาสตร์ได้ไปสู่สองทิศทางที่ขัดแย้งเป็นตรงกันข้าม ทิศทางหนึ่งเป็นทิศทางของคณะผู้นำกลุ่มเล็กและต่อต้านระบอบประชาธิปไตย ผู้นิยมทิศทางนี้ล่าสุดมีอาทิ แอนส์ต ยิงเกอร์ (Ernst Jünger) และคาร์ล ชมิตต์ (Carl Schmitt) คิดฝันเพียงเรื่องการเมืองชุมชนระดับชาติ (national community, Volksgemeinschaft) ในโลกแห่งสงครามเทคโนโลยีและความรุนแรง ทิศทางที่สองรวมบรรดานักคิดหลัง ค.ศ. 1945 แน่นอน กลุ่มนี้ปฏิเสธทรศนะของกลุ่มแรก เป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์เรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิทุนนิยม บรรดานักคิดในทิศทางที่สองนี้มองเห็นเครื่องมือในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มันเป็นเครื่องมือสำหรับทำลายโลกที่มนุษย์มีความรักความเมตตากรุณาต่อกัน (A humane world)

ในกระบวนการ ความคิดมากมายที่เป็นความคิดแกนกลางของความคิดหลักของประวัติศาสตร์ล้วนขาดความน่าเชื่อถือ การเข้าใจประวัติศาสตร์ที่ปรากฏขึ้นในศตวรรษที่ 18 และโดดเด่นในศตวรรษต่อมา ล้วนมีพื้นฐานอยู่ที่ข้อสันนิษฐานมากมาย ข้อสันนิษฐานที่หนึ่งคือความคิดเห็นว่า มีประวัติศาสตร์หนึ่ง (One history, die Geschichte) ที่ยินยอมให้มีเรื่องบรรยายต่อเนื่องเล่าเรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ใน ค.ศ. 1824 รันเคอยังตั้งชื่อหนังสือเล่มแรกของเขาว่า **Histories of the Latin and Germanic Peoples** แม้ว่าโดยเนื้อแท้แล้ว เขามุ่งสู่เรื่องบรรยายขนาดใหญ่ (One grand narrative) บรรยายความเรื่องระบบรัฐทันสมัยได้ทะยานขึ้นมาเมื่อศตวรรษที่ 15 เลี้ยวสู่ศตวรรษที่ 16 ความคิดอีกความคิดหนึ่งคือ มีสถาบันสำคัญดำรงคงอยู่เบื้องต้นคือ รัฐ สถาบันสำคัญมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการบรรยายความ เจ. จี. ดรอยเซน (J.G. Droysen) จึงสามารถแยกแยะระหว่าง “ประวัติศาสตร์” (“history,” die Geschichte) กับ “กิจกรรมการติดต่อกัน” (“transaction,” Geschäfte) กิจกรรมประกอบด้วยชีวิตประจำวันหลายด้านหลายแง่มุม และประกอบด้วยบุคคลผู้ไม่นับว่ามีความเกี่ยวข้องกับกระแสใหญ่ของประวัติศาสตร์ (great flow of history – หมายความว่า เหตุการณ์ดำเนินไปตามลำดับ เหตุการณ์มีความหมายสำคัญ ตัวบุคคลผู้โลดแล่นในประวัติศาสตร์ไม่มีความหมาย) ในที่สุด ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตแล้ว มีความเชื่อมั่นคงดั่งที่แสดงออกโดย เฮเกิล รันเคอ กองต์ (Comte) มาร์กซ์และคนอื่นอีกมากมายว่า มีวัฒนธรรมและสังคมที่แท้จริงเพียงหนึ่งคือ วัฒนธรรมและสังคมตะวันตก (Occident)

ทั้งสามความคิดเห็นตอกอยู่ในอำนาจของการวิพากษ์วิจารณ์ในศตวรรษที่ 20 ในต้นศตวรรษนั้น ออสวอลด์ สเปงก์เลอร์ (Oswald Spengler) ทำทฤษฎีความคิดเรื่องเอกภาพของประวัติศาสตร์ (Unity of history) คนอื่นก็ทำทฤษฎีด้วยคือ อาร์โนลด์ ทอยน์บี (Arnold Toynbee) และคนอื่น ๆ ผู้ล้วนต้องการเขียนประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ “วัฒนธรรมสูงส่ง” (“high cultures”) แต่มานุษยวิทยาวัฒนธรรมปฏิบัติแยกจากกันให้โดดเด่นระหว่างประชาชนผู้ “ศรีวิไล” (“civilized”) กับประชาชน “ป่าเถื่อน” (“primitive”) พร้อมกับการปฏิบัติสภาพลักษณะ “ประชาชนผู้ปราศจากประวัติศาสตร์” (“Peoples without a History”) และประชาชนส่วนที่ถูกนักประวัติศาสตร์ละเลยเพิกเฉยก็เรียกร้องต้องการที่มั่น (a place) ในประวัติศาสตร์ จุศรวม (Focus) ของประวัติศาสตร์จึงถูกขยายออกไปรวมเอาเฉพาะศูนย์กลางอำนาจทั้งหลายเท่านั้น หากแต่ยัง

รวมชายขอบปริณฑลของสังคม ก่อเกิดประวัติศาสตร์จุลภาคและความคิดถึงเรื่องประวัติศาสตร์มากมายหลายเรื่อง (many histories) มิใช่ประวัติศาสตร์ศูนย์อำนาจเดี่ยวดังในอดีต ถึงกระนั้น การรับรองว่า เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปแล้วที่จะหาเรื่องบรรยายขนาดใหญ่ที่ชี้ให้ทิศทางแก่ประวัติศาสตร์นั้น ก็เป็นการรับรองที่มีได้หมายความว่า ประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นที่อาลัยอาวรณ์ ได้สูญเสียความหมายไปแล้ว ประวัติศาสตร์ยังเป็นเครื่องมือทรงพลังต่อไปที่กลุ่มบุคคลและบุคคลใช้แสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มและบุคคล เสมือนประวัติศาสตร์เป็น “บัตรประชาชน” แสดงความเป็นเชื้อชาติโคดเด่น บัดนี้ มีความนิยมเขียนเรื่องบรรยายมากมาย (Pluralism) เกี่ยวกับประสบการณ์ของชีวิตที่ดำรงคงอยู่ (Existential life experiences) ของกลุ่มชนมากมาย ความนิยมเช่นนี้ปรากฏอยู่ในกระบวนการที่ทรงความหมายยิ่ง

แม้ประวัติศาสตร์จุลภาคมีความถูกต้องชอบธรรมที่จะเป็นที่นิยมกัน แต่ประวัติศาสตร์จุลภาคไม่เคยสามารถที่จะหนีพ้นกรอบของโครงสร้างที่ใหญ่กว่านั้น และการแปรเปลี่ยนรูปแบบ ประวัติศาสตร์อุบัติขึ้นในโครงสร้างและในการแปรเปลี่ยนรูปแบบ นักประวัติศาสตร์จุลภาคเกือบทั้งหมดต้องเผชิญกับกระบวนการเจริญและทันสมัย โดยกระบวนการมีผลกระทบต่อกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคม แม้กระบวนการนั้นอุทิศเพื่อกลุ่มเหล่านั้น ความคิดหลักของกระบวนการเจริญและทันสมัยได้สูญเสียรูปลักษณะปกติของมันเอง ถึงกระนั้น กระบวนการก็ยังคงแสดงให้เห็นกระบวนการที่ยังดำเนินอยู่ในโลกทันสมัย นักประวัติศาสตร์รู้ตัวรู้สึกได้ถึงขอบเขตว่า กระบวนการเจริญและทันสมัยมิใช่กระบวนการที่รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระบวนการทุกหนแห่งแสดงออกแตกต่างกันตามสังคมและลัทธิประเพณีของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กระบวนการเจริญและทันสมัยกลายเป็นอุดมคติ ใช้วัดความเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม เพื่อเทียบกับสถานการณ์เงื่อนไขปัจจุันที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม สภาพทั่วไปปัจจุบันของความรู้สึกนึกคิดต่อประวัติศาสตร์หาได้ทำให้ประวัติศาสตร์สิ้นสุดไม่ หากแต่นำไปสู่ลักษณะสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นของประวัติศาสตร์ ท้องเรื่องหรือปริบทที่กว้างกว่านั้น และความหลากหลายอย่างมีลักษณะเฉพาะก็มีความสำคัญในความสลับซับซ้อนเช่นนั้น

2. ประวัติศาสตร์สิ้นสุดการเป็นกิจกรรมวิชาการแล้วหรือ ?

ในศตวรรษที่ 20 แม้ “ความฝันอันสูงส่ง” (“Noble dream”) ของการปราศจากความเอนเอียงอคติในประวัติศาสตร์ (Historical objectivity) จะสลายลง แต่การสืบถามอย่างจริงจังของประวัติศาสตร์ก็ได้ตกต่ำเสื่อมถอยความนิยม แทนที่จะตกต่ำ การสืบถามแบบประวัติศาสตร์กลับนำไปสู่กระบวนการทำให้เกิดแนวทางสู่การศึกษาหลากหลาย (Diversification of approaches) และบ่อยครั้งที่เดิยที่นำไปสู่กระบวนการทำให้แนวทางสู่การศึกษานั้นมีความเป็นวิชาการอันสลับซับซ้อน (Scholarly sophistication) บรรดานักประวัติศาสตร์อาชีพภายหลังสมัยร่นเคอเคยสันนิษฐานอย่างมาดมั่นว่า การฝังตัวอยู่ในท่ามกลางหลักฐานจะทำให้มั่นใจได้ว่าจะได้รู้ลึกนึกเห็นอดีตที่ตรงกับความเป็นจริง นี่คือการมั่นใจที่มีการปรับเปลี่ยนมาช้านานแล้ว อย่างไรก็ตาม บรรดานักประวัติศาสตร์มิได้ย่อท้อยอมสละความผูกพันต่อความสัตย์ซื่อทางประวัติศาสตร์ (Historical honesty) ที่เป็นแรงคัลบันดาลใจร่นเคอและคณะผู้ร่วมงานของเขา เมื่อเร็ว ๆ นี้ นักประวัติศาสตร์ยอมรับมากขึ้นทุกทีว่า การปราศจากความเอนเอียงอคติมีขอบเขตจำกัด พวกเขาารู้สึกรู้ตัวมากกว่านั้นว่า ความเอนเอียงอคติรอมชอมกับความสัตย์ซื่อของพวกเขามากกว่าจะรอมชอมกับสำนักนิยม “ที่เป็นวิทยาศาสตร์” ตามประเพณีนิยมแบบร่นเคอ สำนักนิยมแบบร่นเคอได้ทำงานภายใต้ความเชื่อลวงเป็นมายา (Illusion) ว่า เป็นไปได้ที่จะหาความรู้แบบความรู้เชิงวัตถุวิสัย (Objective knowledge, “ความรู้เกิดจากประสบการณ์ที่สามารถอธิบายหรือทดสอบให้ผู้อื่นรับรู้ได้อย่างที่ตนรู้”) ในฐานะที่ประวัติศาสตร์เป็นงานฝีมือที่ต้องมีความเชี่ยวชาญชำนาญการอย่างยิ่ง (a “craft”) ในหลายวิถีทาง ประวัติศาสตร์ได้อุญรักษ์ระเบียบวิธีการ (Procedures) มากมายของวิธีวิทยา (Methodology) ที่ประวัติศาสตร์เก่าแก่ได้ยึดถือปฏิบัติมาก่อน นักประวัติศาสตร์ถูกผูกมัดอยู่กับหลักฐานและเครื่องมือวิพากษ์วิจารณ์ที่ใช้เพื่อศึกษาหลักฐานก็ยังคงเหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม การพิจารณาหลักฐานต้องมีความรอบคอบ นักประวัติศาสตร์กลับกลายเป็นคนที่รู้สึกรู้ตัวมากกว่าเดิมถึงขอบเขตของการที่หลักฐานได้สื่อความหมายแสดงความเป็นจริง หลักฐานเองก็เป็นผู้สร้างเรื่องบรรยาย หลัก

‘คำนิยามของ Objective knowledge, ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้คำ “objective knowledge.”

ฐานสร้างความเป็นจริง (Realities) ขึ้นอีกครั้งตามสิ่งที่ค้นพบตามหลักวิชาการ (Scholarly findings) และตามวาทกรรมทางวิชาการ (Scholarly discourse) หลักฐานมิได้สร้างความเป็นจริงอย่างจำใจ

ขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาประหลาดในหลายทศวรรษที่ผ่านมา มีหลายกลุ่มและบุคคลศึกษาประวัติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น มีแก่นเรื่องและคำถามเพิ่มมากขึ้นเป็นที่น่าสนใจสำหรับนักประวัติศาสตร์ แก่นเรื่องที่มีมักเกี่ยวกับด้านการดำรงคงอยู่ของชีวิต (Existential aspects of life) ต้องมียุทธศาสตร์ใหม่ทางวิชาการที่เน้นการตีความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความหมาย สัมพันธภาพนั้นสูญเสียด้านปริมาณเมื่อขึ้นอยู่กับประเภทวิเคราะห์ของสิ่งต่าง ๆ (Analytical categories) ซึ่งเป็นประเภทที่ไม่เกี่ยวกับส่วนตัว ณ ที่นี้จินตนาการและการอุปโลกน์ตนเอง (Empathy) ได้ก้าวเข้าไป แต่เป็นจินตนาการแบบนาตาลี เดวิส (Natalie Davis) คือ จินตนาการที่มี “เสียงแห่งอดีต” (Voices of the past) เป็นเครื่องนำทาง ทรรศนะวิพากษ์วิจารณ์ต่อการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ (Scientific rationality) ได้ทำให้นักประวัติศาสตร์บางคนปฏิเสธไม่ยอมรับความแตกต่างสำคัญยิ่งใด ๆ ก็ตามระหว่างประวัติศาสตร์กับบันเทิงคดี นักเขียนหลากหลายได้โต้เถียงว่า ประวัติศาสตร์ไม่ได้โดดเด่นแตกต่างจากเรื่องปรัมปรา และว่า ตั้งแต่มีกระบวนการทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาแบบเป็นอาชีพ ความพยายามของบรรดานักประวัติศาสตร์ที่จะละทิ้งวาทศิลป์เพื่อเห็นแก่การสืบตามหลักวิชาการ (Scholarly inquiry) นั้น ถือว่าเป็นความผิดพลาด ควรจะพลิกกลับจากผิดเป็นถูกเสีย ฟรังก์ อังคาร์สมิต (Frank Ankersmit) ได้โต้เถียงว่า บรรดานักประวัติศาสตร์ควรรับรองอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาว่า วาทกรรมของพวกเขานิยมใช้อุปลักษณ์ (Metaphor) และว่าความสอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน (Coherence) มิได้มีกำเนิด “อยู่ในความเป็นจริง” (Reality) แต่ “อยู่ในภาษาที่เราใช้พูดถึงประวัติศาสตร์” ปีเตอร์ โนวิก (Peter Novick) ได้กล่าวไว้อย่าง

“metaphor : อุปลักษณ์ ภาพพจน์ ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เขาเป็นสิงห์ทะเลทราย” “เธอเป็นแก้วตาและดวงใจของพ่อแม่” ” ดู พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ภายใต้อำนาจ “metaphor.”

ถูกต้องว่า เป็นไปไม่ได้ที่ประวัติศาสตร์จะปราศจากความเอนเอียงอคติ นักประวัติศาสตร์สามารถที่จะไม่หวังอะไรไปมากกว่าการดูเหมือนจริง มีเหตุผล น่าเชื่อถือ ทั้ง ๆ ที่ไม่น่าเชื่อถือ ไม่น่าไว้วางใจ (Plausibility) แต่เห็นได้ชัดว่า การดูเหมือนจริง มีเหตุผล น่าเชื่อถือนั้น มิได้อยู่บนพื้นฐานของการเสกสรรปั้นแต่ง (Invention) เรื่องประวัติศาสตร์ หากแต่มีพื้นฐานอยู่ที่ยุทธศาสตร์สมเหตุสมผลในการกำหนดว่า โดยเนื้อแท้แล้ว อะไรคือสิ่งที่ดูเหมือนจริง มีเหตุผลน่าเชื่อถือ มีข้อสันนิษฐานว่า บันทึกเรื่องประวัติศาสตร์ (Historical account) มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่ากระบวนการจะสลับซับซ้อนหรือดำเนินไปทางอ้อมมากเพียงใดก็ตามในการทำให้ความเป็นจริงนี้คล้ายหรือใกล้เคียงความเป็นจริง ดังนั้น แม้นักประวัติศาสตร์หลายคนจะยึดถือทฤษฎีภาษา ทฤษฎีสัญลักษณ์และทฤษฎีวรรณกรรมอย่างจริงจัง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว พวกเขาไม่ยอมรับความคิดที่ว่า ตัวบทเนื้อเรื่องที่เขาศึกษานั้นไม่มีข้ออ้างอิงถึงความเป็นจริง ถ้าจะให้แน่นอนยิ่งขึ้น ควรกล่าวได้ว่า บันทึกเรื่องประวัติศาสตร์ (Historical account) คือการสร้าง (A construct) แต่การสร้างก่อเกิดขึ้นจากบทสนทนาโต้ตอบ (A dialog) ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับอดีต เป็นบทสนทนาที่มีได้เกิดขึ้นในความว่างเปล่า หากแต่เกิดขึ้นภายในชุมชนของบรรดาผู้มีจิตใจใฝ่เรียนรู้สอบถาม (Inquiring minds) เป็นบรรดาผู้ร่วมเห็นพ้องและใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ว่าดูเหมือนจริง มีเหตุผลน่าเชื่อถือ (Criteria of plausibility)

3. การสิ้นสุดสมัยประทีองปัญญา ?

ความสงสัยอย่างรุนแรงในศตวรรษที่ 20 เกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการสืบถามแบบประวัติศาสตร์อย่างมีเหตุผลนั้น ผูกพันกับความรู้สึกไม่สบายใจกันนักกับสังคมและวัฒนธรรมทันสมัย สังคมนี้ถือกันว่าเป็นทายาทของสมัยประทีองปัญญา (Enlightenment) เป็นที่เข้าใจกันตั้งแต่แรกแล้วว่าเป็นความผูกมัดที่จะต้องปลดปล่อยมนุษย์โดยใช้ความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลให้พ้นจากข้อจำกัดโดยพลการ และยินยอมให้บุคคลแต่ละคนพัฒนาศักยภาพของตนอย่างเสรี ในการถกแถลงของพวกลัทธิไม่นิยมความทันสมัย ความประทีองปัญญาได้กลายเป็นเด็กใช้เส้เหมียนและเป็นเด็กผู้รับผิดชอบมิเพียงแต่ทำให้โลกปราศจากความหมายเท่านั้น หากแต่ยังรับผิดชอบต่อการสร้างเครื่องมือทางเทคโนโลยีและการบริหารเพื่อครอบงำมนุษย์ด้วย

ความคิดของลัทธิไม่นิยมความทันสมัยได้ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของประเพณีนิยมที่เต็มไปด้วยความรู้สึกเกลียดชังที่จะต่อต้านความประเทืองปัญญา ความรู้สึกนั้นย้อนกลับไปสู่ลัทธิต่อต้านความทันสมัย (Antimodernism) ของบรรดานักคิดแห่งศตวรรษที่ 18 และต้นศตวรรษที่ 19 นักคิดเหล่านั้นมีหัวอนุรักษนิยมและนิยมลัทธิโรแมนติก (Romanticism) เมื่อมาถึงจุดนี้ อาจจะกำหนดเส้นวิงวอนนิทเซอร์และไฮเดกเกอร์ (Heidegger) ไปสู่กระแสขบวนการรุนแรง (Radical right) ของทศวรรษที่ 1920 และ 1930

ถึงกระนั้น มีการเริ่มต้นในทศวรรษที่ 1940 บรรดานักคิด อาทิ มักซ์ ฮอคไฮเมอร์ (Max Horkheimer) เธอดอร์ อาดอร์นา (Theodor Adorno) และเฮร์เบิร์ต มาร์คูส (Herbert Marcuse) ได้ใช้ความคิดหลักของมาร์กซ์ว่าด้วยการเอาใจออกห่าง (Concept of Alienation) และว่าด้วยการปรับเปลี่ยนอย่างใกล้ชิด (Commodification) ไปประยุกต์ใช้กับการวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมทันสมัย บรรดานักคิดเหล่านั้นได้ยึดถือเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ในกระแสขบวนการรุนแรงไปเป็นส่วนใหญ่ สมัยประเทืองปัญญาได้แสวงหาทางที่จะปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นไทโดยการล้มล้างเรื่องปรัมปรา (Myth) ที่พวกเขายึดถือ การประเทืองปัญญาได้สร้างความเชื่อถือเรื่องปรัมปราใหม่ (Myth) ว่า การวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์สามารถเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์ได้และสามารถควบคุมธรรมชาติและมนุษย์ได้โดยใช้เทคโนโลยีที่การวิเคราะห์ได้พัฒนาแล้ว จากการวิเคราะห์แบบมาร์กซ์ พวกเขาได้เถียงว่า เบื้องหลังปฏิญญาว่าด้วยสิทธิสากลของมนุษย์ (Proclamation of universal human rights) ซึ่งเป็นคำปฏิญญาของสมัยประเทืองปัญญา คือ การลำดับชั้นทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองบนพื้นฐานของสิทธิในทรัพย์สิน การลำดับชั้นนั้นแฝงเร้นอยู่ในปฏิญญา บรรดานักคิดอ้างว่า ความผิดพลาดยิ่งใหญ่ของสมัยประเทืองปัญญาอยู่ที่การมีทรศนะอันบิดเบือนต่อหลักเหตุผล จุดประสงค์ท้ายสุด เพื่อเหตุผลนั้น คือ การลดความจริงลงมาสู่กฎเกณฑ์ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่คำนึงถึงปริมาณ ความเชื่อในพลังอำนาจรอบด้านของวิทยาศาสตร์แบบนี้ได้ทำให้เกิดเรื่องปรัมปราใหม่ วิทยาศาสตร์แบบนี้ไม่ใส่ใจด้านคุณภาพของการดำรงคงอยู่ วิทยาศาสตร์ประเภทนี้จึงขาดการเหลียวแลมุมมองเบื้องต้นของการวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งเป็นแกนกลางของวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง

ฟูโกต์ แครร์ริคาและลีโอทาร์ดได้ย้ำแล้วย้ำอีกถึงกระบวนการกำหนดคุณลักษณะ (Characterization) ของสมัยประเทืองปัญญา กระบวนการนี้เป็นตัวแทนการบิดเบือนอย่าง

เด่นชัด เป็นที่ยอมรับกันว่า ความประเทืองปัญญามีหลายด้านที่ขัดแย้งกัน สมัยประเทืองปัญญาแสวงหาความมั่งคั่งและความกินดีอยู่ดีให้เพิ่มพูนขึ้นโดยใช้ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประยุกต์ใช้กับแวดวงสังคม ทั้งนี้มีตัวอย่างคือ กงดอร์เซต (Condorcet) ผู้คิดว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ได้เป็นเป้าหมายในตัวของมันเอง หากแต่เป็นเครื่องมือใช้ปลดแอกให้แก่มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การปลดสตรีจากเอกความโง่เขลาเบาปัญญา การกีดกันมิให้ได้รับผลประโยชน์โภคผลใด ๆ และจากแอกระบอบทรราชย์ ความประเทืองปัญญาโดยเนื้อแท้แล้ว มี 2 ด้าน คือ ลัทธินิยมสากล (Universalism, นิยมความเป็นสากล) และความศรัทธาในความประเทืองปัญญาที่จะวางแผนและควบคุมอย่างสมเหตุสมผล มีการโต้เถียงว่า ความประเทืองปัญญาได้หว่านเมล็ดพืชแห่งลัทธิยูโทเปีย (Utopianism) และลัทธินิยมอำนาจเด็ดขาดเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) ของบรรดาผู้มีหัวคิดรุนแรง (Radicals) ตั้งแต่โรเบสปีแอร์ (Robespierre) ไปถึงเลนิน (Lenin) อย่างไรก็ตาม การย้ำหนักแน่นเรื่องความเป็นอิสระ (Autonomy) ของบุคคลผู้ประเทืองปัญญา (Enlightened individual) ได้ตั้งข้อสมมุติฐานที่จะต่อต้านเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับรูปแบบทั้งปวงของอำนาจหน้าที่โดยพลการ (Arbitrary authority) และการควบคุมโดยสิ้นเชิง (Total control)

เส้นทางจากความประเทืองปัญญาไปสู่เอาชวิตซ์ (Auschwitz) สลับซับซ้อนอย่างสุดประมาท ยิ่งเสียดว่าอดอร์นา (Adorno) หรือฟูโกต์เคยแสดงเส้นทางนั้นให้ปรากฏมาแล้ว เส้นทางนั้นเป็นหนีบุญคุณลึกซึ้งต่อลัทธิต่อต้านความทันสมัย (Antimodernism) ซึ่งเป็นลัทธินิยมของฝ่ายตรงกันข้าม ประวัติศาสตร์ศตวรรษนั้นได้แสดงให้เห็นความนัยกำกวมมากของความคิดหลักของสมัยประเทืองปัญญาที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Human rights) และการมีเหตุผล (Rationality) ความคิดของฝ่ายนักต่อต้านความทันสมัยมีคุณูปการอย่างแท้จริงต่อการถกแถลงในวงการนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย โดยลัทธิไม่นิยมความทันสมัยได้เตือนให้ระวังลัทธิยูโทเปียและความคิดหลักว่าด้วยความเจริญก้าวหน้า (Conceptions of progress) อย่างไรก็ตาม นี่ควรนำไปสู่การไม่ละทิ้งมรดกของความทันสมัยและการไม่ยอมรับมรดกนั้น มันควรนำไปสู่การตรวจสอบมรดกนั้นอย่างวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ นี่เป็นเจตนาของประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมใหม่ด้วย มีทางเลือกไม่รับแม้แต่ความประเทืองปัญญาคือ ความนิยมคืนสู่ความป่าเถื่อนไร้อารยธรรม (Barbarism)

สำนักพิมพ์

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.